

Leni Duistermaat Waterplanten, de lusten en de lasten

In vijvers en aquaria houden we graag exotische planten. Daar genieten we van. Maar we kijken vreemd op als zo'n plant een plaag wordt in de natuur om ons heen. Daar schrikken we van. De meeste 'exoten' gaan dood in Nederlands oppervlaktewater, maar sommige doen het verrassend goed. Ze groeien snel, overleven de winter, veroorzaken een plaag. We noemen ze dan 'invasief'. Ook exotische landplanten kunnen overlast geven, maar het zijn opvallend vaak waterplanten die problemen geven. Er is een speciaal actieprogramma ontwikkeld waarin het Nationaal Herbarium Nederland een rol speelt. Leni Duistermaat kwam graag bij ons op bezoek om haar verhaal aan liefhebbers van waterplanten te vertellen. Wij kunnen namelijk helpen om overlast te voorkomen.

Wat zijn invasieve plantensoorten?

De definitie is: soorten die *door menselijk handelen* in nieuwe gebieden terecht komen en daar overlast veroorzaken. De overlast kan van verschillende aard zijn: economische schade, gezondheidsproblemen, vermindering van de biodiversiteit.

Door menselijk handelen kunnen grote afstanden overbrugd worden. Bijvoorbeeld, door zaden in vliegtuigen, schepen of treinen mee te nemen, bewust of onbewust. Dit vervoer is enorm in omvang gegroeid. De planten die wij in onze aquaria of vijvers houden hebben zo'n lange reis gemaakt. Niet om ze in sloten en kanalen uit te zetten, maar daar komen ze wel in terecht, alweer door menselijk handelen, bewust of onbewust.

Meestal is sprake van economische schade. Afwateringskanalen raken bijvoorbeeld verstopt en waterschappen zijn veel geld kwijt aan opruimacties. Vermindering van soortenrijkdom, biodiversiteit, krijgt steeds meer aandacht. We zien niet graag dat (zeldzame) inheemse planten worden overwoekerd door invasieve soorten.

De factor-tien-regel (Tens Rule)

Deze regel werd door Williamson onder woorden gebracht, in 1997.

Aantal geïmporteerde soorten:	1000
Aantal soorten dat ontsnapt (ze 'sluimeren' een tijdlang):	100
Aantal soorten dat zich vestigt:	10
Aantal soorten dat overlast geeft:	1

De spontane afname is dus nogal groot. Maar voor waterplanten geeft de factor-tien-regel een iets te zonnig beeld.

Welke soorten worden invasief?

De beste voorspeller blijkt dat de soort elders al zijn trucje heeft laten zien. Sluitende theorieën zijn er (nog) niet. Een promovendus in Wageningen gaat proberen voorspellende factoren in kaart te brengen. Er zijn een paar voor de hand liggende factoren. Het klimaat moet bijvoorbeeld redelijk overeenkomen. Zo vinden we onder invasieve soorten nogal wat planten uit Noord-Amerika. Het biotoop waarin de exoot terechtkomt moet 'meewerken'. In ons geval hebben we het dan vaak over voedselrijke wateren. Heel belangrijk is de groeikracht van de plant, snelle vegetatieve vermeerdering ter plekke en via zaad voor verspreiding over grotere afstand. Tenslotte telt het mee als natuurlijke tegenstanders (bijvoorbeeld grazers) ontbreken.

Nederland: verhoogd risico

Nederland heeft om verschillende redenen een verhoogd risico om last te krijgen van invasieve planten. Het is een land van plantenkwekers en een distributiecentrum voor planten. Als planten per ongeluk ontsnappen vinden ze geschikte milieus, in een geologisch jong gebied, met veel menselijke invloed, en, belangrijk voor waterplanten: voedselrijk water. Tenslotte zijn er in Nederland veel aquarium- en vijverhobbyisten. Daardoor is er nogal wat aanbod aan waterplanten. Een schatting: vijverplanten – ca. 50 geslachten en 100 soorten, aquariumplanten – bijna 90 geslachten en honderden soorten. Dus in totaal misschien duizend soorten waterplanten. Daarvan zou er volgens de factor-tien-regel maar één invasief moeten worden. We weten allemaal dat het er eerder tien zijn. Leni liet enkele voorbeelden zien.

Elodea - Waterpest

Elodea canadensis - Brede waterpest, uit Noord-Amerika, verscheen rond 1820 in Engeland en bleek een zeer snelle groeier in botanische tuinen. De plant werd in buitengebied uitgezet, met opzet, als groenbesteding, om verlanding te bevorderen. De plant werd in Nederland algemeen, maar heeft nu een Rode-Lijstnotering en wordt gezien als een indicator voor de waterkwaliteit (!).

Elodea nuttallii - Smalle waterpest, ook uit Noord-Amerika, verscheen rond 1939 in België en Nederland, waarschijnlijk als weggegooide aquariumplant. Smalle waterpest houdt van voedselrijker water, is nu zeer algemeen, en overvleugelde Brede waterpest. De ene invasieve plant werd dus door de andere verdreven!

Hydrocotyle ranunculoides - Grote waternavel

Ook deze plant komt uit Noord-Amerika. Hij is sinds 1991 in cultuur (België) en werd in 1994 voor het eerst in Nederland gevonden. De uitbreiding daarna is dramatisch geweest. Voor de groene ruimte is het al te laat voor verwijdering. In de Flora- en Faunawet (2002) is een verbod opgenomen de plant te vervoeren en in bezit te hebben.

Er is nog een Noord-Amerikaanse waternavel: *Hydrocotyle verticillata*. De plant is in de handel, geldt niet als invasief, maar wat als de soort bij ons ontsnapt? Dat is zover bekend nog niet gebeurd. De literatuur geeft geen eenduidig onderscheid met *H. vulgaris* (Gewone waternavel), maar er zijn waarschijnlijk altijd wat meer nerven: 11 in plaats van 7. DNA-onderzoek van de drie soorten geeft wel duidelijke verschillen.

Cabomba caroliniana – Waterwaaier

Ook deze plant komt uit Noord-Amerika. Hij is sinds 2005 in Nederland aangetroffen, nu op vier verschillende plaatsen, o.a. bij Loosdrecht en in de haven van Maasbracht. In Loosdrecht zijn de planten met groot materieel verwijderd, maar weer teruggekomen. In Maasbracht is de plant niet woekierend. Het verschil is misschien dat het water in Loosdrecht vrijwel stilstaand is en in Maasbracht zwak stromend, misschien is er ook verschil in chemische samenstelling. De planten zouden ook een andere geografische herkomst kunnen hebben; dat vraagt om moleculair onderzoek.

Twee Ludwigia's

Ludwigia grandiflora - Grote waterteunisbloem, en
Ludwigia peploides – Waterteunisbloem.

Alweer: beide uit Amerika, beide vertonen invasief gedrag. Grote waterteunisbloem komt sinds 1903 voor in Frankrijk. De eerste vondst in Nederland dateert van 1993. De plaag in Tiel kreeg binnen de WAP veel aandacht. Er was lange tijd verwarring over de juiste naam. Naar huidig inzicht gaat het om *L. grandiflora*, die misschien steriel is, waardoor de verspreiding alleen door vegetatieve vermeerdering kan plaatsvinden.

L. peploides is ook uit Frankrijk noordwaarts getrokken, maar dat is van veel recentere datum. Toen de plant vorig jaar in de Biesbosch werd aangetroffen is meteen groot alarm geslagen en de verwijdering is misschien gelukt. Deze soort is niet steriel en het risico van verspreiding, via zaad, is daarom groter. De Plantenziektenkundige Dienst onderzoekt sinds 2007 de vruchtzetting.

Crassula helmsii - Watercrassula

Deze plant is afkomstig uit Australië en Nieuw Zeeland. Hij werd sinds 1914 aangetroffen in Engeland en in Nederland sinds 2001. Het plantje is klein, maar niet onschuldig. Het is op enkele plaatsen al niet meer te verwijderen, bijvoorbeeld in en rond duinvennen, waar het zeldzame inheemse plantjes overgroeit. Men probeert de plantenplakkaten weg te branden. In tuincentra kan het worden aangeboden als *C. recurva*, om de belaste naam *C. helmsii* te omzeilen.

Nog geen plaag

Er zijn een paar soorten die geen plaag zijn, maar waarover wel zorgen bestaan:

Lagarosiphon major en *Egeria densa*: al op diverse plaatsen gevonden;

Aldrovanda vesiculosa, door een 'liefhebber' uitgezet in een natuurgebied;

Aponogeton distachyos, gevonden in een sloot in Giethoorn. Deze soort is niet volledig winterhard, maar overleeft wel in diepe tuinvijvers;

Myriophyllum aquaticum, door John Bruinsma al vaak in 'stadswateren' gezien.

Wat staat ons nog te wachten?

Het is moeilijk te voorspellen, maar de volgende twee soorten worden genoemd om voor op te passen: *Egeria najas* en *Hydrilla verticillata*.

Als de opwarming van Nederland serieus doorgaat zal die klimaatverandering mogelijk kansen geven voor *Eichhornia*, *Pontederia*, ...

Verder lezen

Een heel goed boek:

W. van der Weijden, R. Leewis & P. Bol, 2007. Biological globalisation. 223 pp. KNNV Publishing. ISBN 978-90-5011-243-7.

Websites:

• Van de Nederlandse werkgroep exoten: http://www.wew.nu/sub_exoten.php

Buitenlandse sites:

• Global invasive species database: <http://www.issg.org/database/species/search.asp?st=100ss> (factsheets)

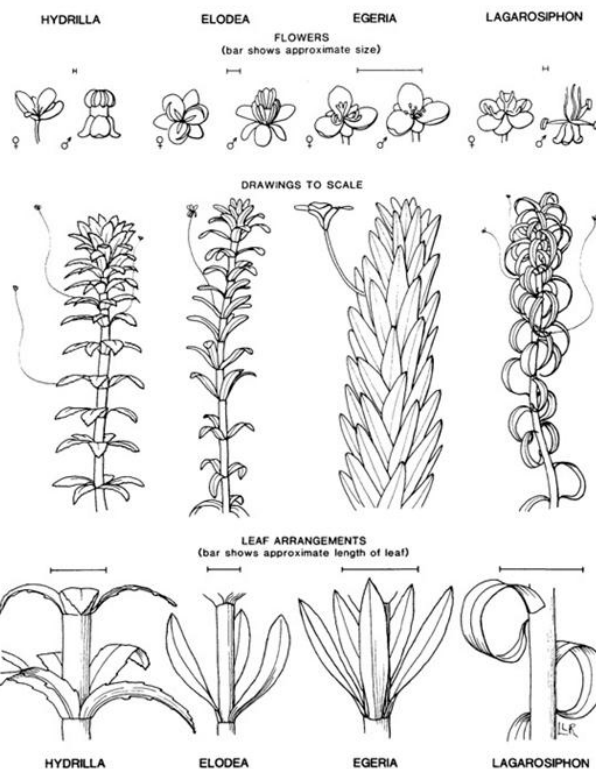
• North European and Baltic Network on Invasive Alien Species (Austria, Belgium, Denmark, Estonia, Finland, Faroe Islands, Germany, Greenland, Iceland, Ireland, Latvia, Lithuania, the Netherlands, Norway, Poland, European part of Russia, Slovakia, Sweden):

<http://www.nobanis.org/> (factsheets)

• Invasieve soorten in België:

<http://ias.biodiversity.be/> (factsheets)

De illustratie hiernaast is van de University of Florida, van het Center for Aquatic and Invasive Plants! Alle vier geslachten komen ook voor in het verhaal van Leni Duistermaat over de Nederlandse situatie!

Copyright 1990 University of Florida
Center for Aquatic and Invasive Plants

Reageren

Wie in de Nederlandse wateren, of op de oevers ervan, verdachte water- of moerasplanten ziet, moet aan de bel trekken! Maak als het kan een foto en stuur in ieder geval een mail aan Leni Duistermaat:

duistermaat@nhn.leidenuniv.nl

Het alarm moet ook afgaan als je een verboden plant tóch ergens in een winkel ziet. Hier moet eigenlijk de Plantenziektenkundige Dienst in actie komen. Mail dit soort zaken evenwel gerust aan Leni Duistermaat. Binnen de WAP hebben we ook een paar deskundigen die een waarneming kunnen beoordelen en weten wat ze met de informatie moeten doen: André van Proosdij, John Bruinsma, Roelf Pot. Bel of mail ze gerust. Geen telefoonnummer of e-mailadres bekend? Bel of mail dan de secretaris, die het contact tot stand brengt:

026-3634607; jajuijn@xs4all.nl.

Help invasies voorkomen

Wij kunnen als WAP-leden ook helpen door een lijstje te maken van planten die het wel érg goed doen in de vijver. Dat zijn potentieel invasieve planten. Het zijn misschien planten uit ons aquarium die we eens in de vijver uitprobeerden. "Tsjonge, in het voorjaar kwamen ze weer op!" Tijdens de bijeenkomst op 5 september maken we een ronde om onze ervaringen te bundelen. Verzoek: maak een kladje met een paar ervaringen, voor de notulist. De lijst drukken we af in WAP-krant 162 en we sturen hem natuurlijk op naar Leni Duistermaat!

Eindhoven, december 2009

Red. Tom

© Werkgroep Aquatische Planten 2009